

Český Těšín a jeho proměny (nejen) v posledních 100 letech

10. díl: Dolní Žukov a Horní Žukov

Další z dílů seriálu přibližujícího dějiny našeho města prostřednictvím ukávek z jednotlivých kapitol obsáhlé knihy vydané pod redakcí Radima Ježe, Davida Pindura a Henryka Wawreczky představuje dvě městské části, původně samostatné obce Dolní Žukov a Horní Žukov. Zatímco první z nich se stala součástí Českého Těšína již k 1. červenci 1960, druhá obec ztratila svou samostatnost v roce 1974. Následující úryvky z textů knihy nám umožní nahlédnout do jejich bohaté historie, která sahá až do středověku.

Dolní Žukov

Počátky Žukova ještě coby nerozdělené vesnice sahají před vznik Těšínského knížectví. Poprvé se o této lokalitě dozvídáme z konfirmační listiny papeže Řehoře IX. z 26. května 1229 pro opata Luitfrida z benediktinského kláštera v Týnci u Krakova. Týnečtí benediktini měli nárok na příjem desátků ze Žukova (*Zukow*) a další práva s vazbou na tuto ves. Rovněž následující zmínka o Žukově je vázána na příslušníky benediktinského řádu, tentokrát z Orlové. Opolský kníže Vladislav I. jim listinou z 12. června 1268 potvrdil předešlé výsady a udělil několik nových, mezi nimi i držbu hospody v Žukově. Zatímco v prvních dvou desetiletích 16. století je v písemných pramenech zmiňován ještě jednotný Žukov, k roku 1523 je již uváděn jako Dolní a Horní (Vrchní). Dolní Žukov náležel k bezprostřednímu majetku těšínských knížat. Již tehdy se zde nacházel panský dvůr. Ves zůstala, na rozdíl od vyděleného Horního Žukova, i po další staletí knížecím majetkem. Součástí Těšínské komory byla i po zániku patrimoniální správy v roce 1848. V roce 1923 připadl někdejší majetek Těšínské komory, resp. Habsburků v Dolním Žukově československému státu a byl spravován Ředitelstvím státních lesů a statků ve Frydku prostřednictvím státního statku Český Těšín. Podrobnější informace k osedlým poddaným, hospodářským poměrům a sociální stratifikaci

Listina těšínského knížete Kazimíra II., v níž nařizuje několika vším, mezi nimi i Dolnímu Žukovu, Hornímu Žukovu, Mistřovicím, Mostům, Stanislavicím a Svibici, výhradní odběr těšínského piva, 2. června 1523 (Státní okresní archiv Karviná)

Dolního Žukova je možno získat díky dochovanému souboru urbářů z let 1518–1770 a pozemkových knih od roku 1586. Urbář z roku 1577 zde zmiňuje 17 osedlých poddaných, většinou sedláků. V tomto počtu jsou zahrnuti i dva zahradníci z osady Koty náležejícího knížecímu písaři Jiříkovi. Dolnožukovský fojt Vaněk jako jediný odváděl téměř výlučně peněžité platy. Do konce 17. století zde narostl počet usedlostí na 23. V roce 1717 bychom v Dolním Žukově našli celkem 22 osedlých poddaných (usedlostí) s rodinami, jednalo se o 10 sedláků, 8 zahradníků

a 4 domkáře (chalupníky) s nevelkými polnostmi. Ve vsi dále žilo 62 nedospělých i dospělých, avšak nezaopatřených dětí, 31 sirotků, 5 komorníků (podruhů, hoferů), 3 žebraři (včetně přestárlých, resp. práce neschopných jedinců odkázaných na pomoc druhých). K Dolnímu Žukovu příslušeli také 4 poddaní zdržující se na půdě jiné vrchnosti a 6 zběhlých poddaných. Kolem poloviny 30. let 17. století vrchnost skupila dva nejlepší grunty v Dolním Žukově, fojstství a volenství, z nichž zřídila nový panský dvůr (folvark). Zatímco držitel prvního z nich byl vyplacen, volný sedlák byl přesazen na pustý grunt v Mistřovicích. Dolnožukovský folvark byl již kolem poloviny 17. století pronajatý. Na konci 20. let 18. století vyséval ročně 243 šeflů (zhruba 67 ha), což ho drželo na střední pozici mezi 17 dalšími na panství. V oblasti živočišné výroby patřil k výkonnějším vrchnostenským zařízením na dominiu, ačkoliv v obou ohledech mírně zaostával za panským dvorem v sousedních Mostech. Bylo zde chováno 30 krav, 15 jalovic, 8 vepřů a 30 slepic. Dolní Žukov náležel mezi ty vesnice na Těšínsku, kde se až do 18. století zvětšoval rozsah dominikální půdy na úkor rustikálu, ať již formou výkupu selských gruntů, zabíráním opuštěných polí (poustek), či násilným sehnáním poddaných z půdy bez náhrady. Existence panského dvora přímo ve vsi představovala trvalé robotní břemeno pro poddané, jak se ukázalo již v 50. letech 17. století. Pokud již nebyli sto odolat stupňujícím se tlakům a expanzivním tendencím ze strany vrchnosti, řešili někteří z nich svou existenci sbíháním z gruntu, ať již na jiná panství na Těšínsku, či na sousední Moravu nebo do Uher. Tyto případy máme dolo-

Starý objekt hostince Pod Zelenou (Liebermannův hostinec) u císařské silnice v Dolním Žukově, r. 1953 (Muzeum Těšínska)

Pamětní deska věnovaná vojenskému lékaři Janu Zieleni, mecenáši výstavby nové polské školy (č. p. 115) v Dolním Žukově (foto Zdeněk Huczala)

ženy z Dolního Žukova nejen pro druhou polovinu 17. století, ale i pro první polovinu následujícího století. Například v roce 1737 byl *pro své vejstupky z komorních statků vykázán a vypořádan* Jan Pindur a jeho zahradnický grunt prodán Jakubu Vališovi. Noví nabyvatelé se však rovněž potýkali s neutěšeným stavem těchto usedlostí. Když např. v roce 1713 kupoval Jakub Teper za 20 tolarů opakovaně zpustlý grunt v Dolním Žukově, musela vrchnost z kupní částky odečíst 10 zlatých, *budúc to oddávajíce chatrné a nechtějice kupitel takové přijíti*. Od konce třicetileté války do 60. let 18. století evidujeme v Dolním Žukově u 11 selských gruntů celkem devět případů zběhnutí, u 8 zahradnických gruntů pak tři případy. Zdaleka ne vždy se jednalo o opuštění majetku v důsledku rozšiřování dominikálu a stupňování robotních povinností. V souvislosti s vyostřením rekatolizace Těšínska za vlády císaře Karla VI. pak sehrávaly roli i konfesní důvody. V roce 1736 uprchl právě kvůli nim dolnožukovský fojt, evangelík Adam Služebník, *zapomenúc na své poddané poslušensství, kterým on Jeho Královské Výsosti jakžto vrchnosti své milostivější opovázán byl, nevěrným se stal, a netoliko s manželku svou i dítkami*

a mohovitým statkem z gruntu a knížectví nočním časem utekl, nýbrž také svou čeládku, jakžto knížecích poddaných svedl a s sebou pojal. Opuštěné fojstství poté zakoupil za 346 tolarů Matouš Pochaba.

Horní Žukov

Dominantou Horního Žukova a zároveň místem s překrásným výhledem na velkou část Těšínska je kaple sv. Josefa Dělníka. Její počátky souvisí s činností katolického hřbitovního sdružení (Katolicka Spolecnosť Cmentarzowa w Górnym Żukowie – Katholische Friedhofverwaltung in Ober-Zukau) založeného v roce 1906. Z jeho řad v čele s Józefem Jungou vzešel kromě založení konfesního hřbitova s márnicí také podnět k výstavbě kaple. Stavební plány tohoto sakrálního objektu vyhotovil v dubnu 1908 těšínský stavitel Adolf Dostal. V neděli 17. května 1908 požehnal střítežský farář Tomáš Kahánek dodnes dochovaný základní kámen. Úřední kolaudace kaple a opodál stojící márnice proběhla 12. září. Slavnostní posvěcení kaple vykonal v neděli 27. září 1908 biskupský rada, starohamerský farář Antonín Nogol, který zde tehdy sloužil také první mši. Kaple byla postavena v jubilejním roce vlády císaře Františka Josefa I. a její posvěcení se tak stalo součástí celostátních oslav. Ostatně císař, stejně jako vratislavský biskup finančně přispěli na stavbu. Náklady však zdaleka nebyly uhrazeny a bylo nutno přistoupit k veřejné sbírce mezi katolíky na celém Těšínsku. V roce 1922 byly pořízeny nové zvony jako náhrada za zrekvírované, jeden z nich padl za oběť druhé světové válce. U příležitosti 100. výročí kaple proběhla její dosud poslední celková rekonstrukce. Nedalekému evangelickému hřbitovu dominuje rovněž kaple. Jedná se o objekt původní márnice z počátku 70. let 19. století, jež v roce 1927 získala novou věž. Po vzniku hornožukovské kazatelské stanice byla v roce 1952 přestavěna a konaly se zde pravidelné bohoslužby, biblické hodiny a další setkání.

Na katastru Horního Žukova nalezneme několik drobných sakrálních objektů demonstující víru zdejších katolíků. Nejhodnotnější je památkově chráněná pískovcová barokní socha sv. Jana Nepomuckého v blízkosti zaniklého areálu někdejšího panského sídla (dnes č. p. 26) vzniklá snad někdy v 70. či 80. letech 18. století. Samotná, spíše drobnější skulptura byla v roce 2001 nahrazena kopií osazenou na původním

Zaniklá dřevěná zvonice v Horním Žukově byla opředená několika pověstmi. Její zvon byl rekvírován rakouskou armádou v období první světové války a objekt posléze rozebrán, kresba hornožukovského kronikáře a ředitele české školy Josefa Přídala (Státní okresní archiv Karviná)

cibulovitěm soklu s bočními volutami. Dále je to skupina kamenných křížů, nejstarší z nich je Cieplikův z roku 1881 (ul. Frýdecká u č. p. 93). Na místě staršího kříže z roku 1866 byl v roce 1930 manžely Stefanií a Karolem Jungovými postaven nový kamenný (ul. Na Běrnoti poblíž č. p. 9). Na křižovatce ulic Vělopolská a Dubová pak najdeme kříž postavený nákladem Katolické Cytelnie v roce 1937. Dřevěný kříž z roku 1887 (s mnohem starším předchůdcem) umístěný vlevo od katolického hřbitova stával od roku 1908 před vstupem do kaple sv. Josefa. Dne 16. května 1999 byl obnovený kříž požehnan ostravsko-opavským biskupem Františkem Václavem Lobkowiczem. Poblíž někdejší polské katolické školy (č. p. 21) stávala dřevěná zvonice nejasného stáří, která byla rozebrána v období první světové války.

Určitou hornožukovskou raritou je pomník padlým v první světové válce. Původně se jednalo o pomník císaře Františka Josefa I., slavnostně odhalený 13. října 1907 na místě, odkud panovník ve dnech 31. srpna a 1. září 1906 osobně pozoroval průběh vojenských manévřů na katastrech Horního Žukova a Třanovic. Monument ve tvaru obelisku zhotovil těšínský kamenický mistr Raimund Schuster. V meziválečném období byl transformován do podoby pomníku 20 místním obětem světové války odhalený 4. srpna 1935.

David Pindur

Krojované dívky v Horním Žukově, r. 1912 (Muzeum Těšínska)

Okénkovaná pohlednice z Horního Žukova zobrazuje vilu statkáře Aloise Branného (č. p. 26), kapli sv. Josefa, objekt evangelické školy (č. p. 10) a Bergerův hostinec (tzv. Bergeruvka), kolem r. 1925 (Muzeum Těšínska)